

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Катедра „Политология“

Галин Неделчев Дурев

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ В СТРАТЕГИЯТА ЗА
НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ ДО
2020 Г. – ДОКТРИНА И РЕАЛНОСТ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

по специалност „Политология“

шифър 05.11.02

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Георги Матеев Карасимеонов

Рецензенти: доц. д.с.н. Огнян Димитров Минчев

доц. д.п.н. Горан Борисов Горанов

София, 2018 г.

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за публична защита на заседание Катедрен съвет на Катедра „Политология” при Философски факултет на Софийски Университет „Св. Климент Охридски” на 11.01.2018 г.

Дисертационният труд е с обем 254 страници, като включва увод, три глави, заключение и библиография.

Библиографията включва 443 източника, от които 145 на български език, 151 на руски език, 2 на украински език, 105 на английски език, 28 на немски език и 12 на френски език.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД.....	3
ПЪРВА ГЛАВА.....	11
Геополитически предизвикателства пред Руската федерация като приемник на СССР. Актуално състояние на проблема в първото десетилетие на XXI в.	11
1. Политическият реализъм и теорията на международните отношения в Русия.....	11
2. Геополитиката – теоретични аспекти и съвременно значение.	21
3. Руската федерация като правоприемник на СССР – геополитически предизвикателства и външнополитическото положение.....	45
4. Русия в международната система в началото на XXI век – външнополитически перспективи.	50
ВТОРА ГЛАВА.....	61
Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. – манифест за завръщане в геополитическата игра.....	61
1. Геополитическо положение на Руската федерация в края на първото и началото на второто десетилетие на XXI век.	61
2. Стратегията за национална сигурност до 2020 г. като елемент от стратегическото планиране в системата за национална сигурност.....	88
3. Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. от гледна точка на геополитическия анализ.....	114
ТРЕТА ГЛАВА.....	133
Русия между доктрината и реалността.....	133
1. Управляемият хаос като инструмент за геополитическо преформатиране в началото на XXI век.	133
2. Геополитически вектори на руските стратегически интереси в „Големия лимитроф”..	140
2.1. Близкият изток.....	143
2.2. Балканите.....	157
2.3. Кавказкият регион.....	171
2.4. Централна Азия (Средна Азия).....	182
2.5. Украйна.....	199
2.6. Турция.....	211
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	223
БИБЛИОГРАФИЯ.....	231

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Актуалност и значимост на темата

Краят на Студената война бележи началото на нов етап в развитието на международните отношения, неизменно свързан с налагането на безпрецедентна до този момент глобална хегемония. Тази хегемония обаче бързо изчерпа своята жизнеспособност и през първото десетилетие на XXI век се появяват първите симптоми на криза в лидерството на световната суперсила и първите сигнали за ерозия на еднополюсния свят. Това за голяма част от анализаторите не е учудващо, нито пък кой знае колко изненадващо, защото всяка международна система има свое начало и свой край. Логичният въпрос, който възниква както сред политическите елити и сред научната общност, така и сред гражданите на отделните държави, е какво следва след края на еднополюсния свят, ако приемем, че такъв наистина предстои?

Наложената след края на Студената война хегемония несъмнено е свързана с бързо разширяващите се трансатлантически структури, но глобалното лидерство бе олицетворено от САЩ и те се превърнаха във флагман на Новия световен ред. Именно поради това за начало на края на еднополюсната система се смята оспорването на тяхното глобално лидерство. Този процес се оказва широкоаспектен и многофакторен, като първото предизвикателство бе отправено в сферата на сигурността от различни терористични групи, еманация на което са събитията от 11 септември 2001 г. Само няколко години по-късно Русия оспори лидерството на САЩ в световната политика, а Китай постави под съмнение ролята на САЩ като водеща икономика в бъдеще.

Всички проблеми, съпровождащи тази криза, са ясно дефинирани и изключително точно представени в завършен вид през 2007 г. от Збигнев Бжежински в книгата му „Втори шанс. Трима президенти и кризата на американската суперсила” (Бжежински 2007). Именно в тази година е поставено и началото на първите опити за трансформация на международната система, като в следващото десетилетие този процес се развива значително по-бързо от очакваното.

До 2007 г. Русия се стреми да поддържа партньорски отношения със Запада и в частност със САЩ. Основата на този процес е поставена още в началото на 90-те години на XX век, а преломна за началото на неговия край се оказва войната в Ирак през 2003 година. Макар през следващите няколко години неговата инерция да продължава, вече е ясно, че икономическото развитие и политическо укрепване на държави като Русия, Китай и Индия рано или късно ще доведе до оспорване на глобалната роля на САЩ.

Бурното десетилетие между 2007 г. и 2017 г. е свързано със значителна динамика в международните отношения и появата на нови значими държавни, наддържавни и недържавни фактори. Този период е свързан със завръщането на политическата сцена на два първостепенни актьора: Русия и Китай, които претендират за водеща роля в процеса на преустройство на еднополусната международна система. Двете държави избират различен път да отправят своите предизвикателства, но в много отношения между тях се установява сътрудничество, което поставя на преден план въпроса, който е в ползрението на Бжежински още от 1997 г. (Бжежински 1997), а именно може ли Евразия да бъде интегрирана до такава степен, че да бъде отделен полюс в една бъдеща международна система. Трябва обаче да бъде категорично ясно, че въпреки добрите икономически и политически перспективи пред новите претенденти за първостепенна роля в международната система, голяма част от техните външнополитически успехи не биха били възможни, ако не бе доброволната абдикация и оттегляне на САЩ от редица региони. Това своеобразно отстъпление откри възможността в тези региони да оперират други сили, които влизат в конкурентна борба помежду си в стремежа за утвърждаване на собствена сфера на интереси.

Идеята за многополюсността заема особено място в руската външна политика през последното десетилетие, а след военно-политическата активизация на Русия извън пределите на страната тази идея придобива още по-голяма значимост. Несъмнено засилващите се позиции на Русия в световната политика са една особено актуална тема, най-вече в контекста на нейното активно участие в процеса на трансформация на международната система. Актуалността на комплекса от въпроси около този трансформационен процес до голяма степен е свързан с неизвестността относно политическото бъдеще на света. Сигурността, във всички нейни измерения и нива, се превръща в една от най-важните ценности в контекста на задълбочаващи се регионална нестабилност и неравенство, появата на разнообразни глобални заплахи, възникването на нови и възобновяването на стари военно-политически конфликти.

Настоящият дисертационен труд се фокусира именно върху ролята на Русия в този процес в периода 2007-2017 г., но разбира се, под внимание са взети и неговите исторически предпоставки. Отправна точка на изследването е школата на политическия реализъм в международните отношения с акцент върху нейните съвременни теоретични достижения, свързани с развитието на неокласическия реализъм, отделящ значително внимание на външната политика на държавите.

Особено внимание е обърнато на съвременното значение на геополитиката и ролята ѝ във формирането на политиката на държавите, като в този контекст се търси и взаимовръзката между геополитическите предпоставки и външнополитическата активност. Вниманието е фокусирано върху все по-намаляващото значение на военните конфликти за преформатирането на геополитическото пространство за сметка на неконвенционалните средства, голяма част от които попада в рамките на теорията на управляемия хаос. В този смисъл е направен опит за преоценка на някои традиционни понятия, както и придаване на смисъл на някои нововъведени като „реципрочен управляем хаос”, „геополитически ничия земя” и т.н.

Характерно за представения труд е опитът да се анализира логиката на процеса на стратегическото планиране, материализирано в „Стратегия за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г.” и други предхождащи и допълващи я концептуални документи, като на преден план се откроява сблъсъкът между доктрината и реалността, бележещ развитието на изключително сложните процеси в системата на международните отношения.

Разбира се, изследването е поставено и пред редица ограничения. Първо, даваме си сметка, че международните отношения представляват една силно преплетена, динамична и многофакторна мрежа от взаимовръзки и взаимоотношения, чието цялостно изследване граничи до невъзможното. Второ, използването на интердисциплинарни подходи в изследванията на международните отношения и геополитиката води до появата на множество специфични гледни точки върху проблемите. Това предполага предварителното приемане на дадена теоретична основа, върху която да бъде развит анализът, за да се избегне разместване на фокуса на изследването спрямо различните гледни точки. Трето, всяко подобно изследване няма как да избегне напълно негативното влияние на два от най-големите проблеми в съвременната наука за международните отношения, а именно двойните стандарти и борбата за интерпретация на понятията. Четвърто, подобно изследване следва да съчетае поне три позиции: на автора, на националния контекст на съществуване на обекта на изследване и на крайно нееднородното световно теоретично наследство. Подобен баланс в чист вид рядко е възможен, но все пак следва да се избягва едностранното представяне на изследваните проблеми. Не на последно място, самоограничаването до рамките на геополитическия анализ води до невъзможност да бъдат обхванати всички аспекти на проблемите на сигурността, които, макар и засегнати, са специфичен обект на изследване на социология, политология, история и т.н.

В известна степен проблем представлява и голямото изобилие на чуждестранна литература по темата, която представя разнообразни гледни точки, често изолирайки руските позиции единствено до кръга на руската научна мисъл. В България този проблем е още по-осезаем поради сравнително малкото научни изследвания, свързани с теорията на международните отношения и геополитиката. Това придава още по-голяма значимост на научните разработки, които имат за цел, извън идеологиите и догмите, да представят важните проблеми в международните отношения.

Темата за ролята на Русия в съвременния световен политически процес несъмнено предизвиква интерес и у нас предвид установените специфични исторически отношения между двете държави и териториалната близост между тях. Събитията през последните няколко години, както и завръщането на Русия на геополитическата сцена, задължават българската наука да обърне по-сериозно внимание на тези проблемни области, които доста често имат пряко отношение и към националните интереси и сигурността на България. В противен случай интерпретациите на този въпрос ще придобиват все по-публицистичен характер.

Обект на изследването

Предвид гореизложените особености, обект на изследване на настоящия дисертационен труд е „Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г.” като координиращ теоретичен модел на цялата система за сигурност на Русия. В тези рамки, в идеален вид, се превъплъщава идеята за сигурността като ценност, което позволява съпоставянето ѝ с политическата действителност. Обектът на изследване е свързан с редица други стратегически документи, като тяхното влияние също е отчетено в рамките на общия анализ на процеса на стратегическо планиране.

Предмет на изследването

Предмет на изследването са геополитическите аспекти в „Стратегия за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г.”. Концептуалните документи в сферата на сигурността са носители на важна информация относно политическото целеполагане, собствената оценка на състоянието на средата, стратегическите приоритети и интереси както във вътрешнополитически, така и във външнополитически план. Фокусирането върху геополитическите аспекти отговаря на все по-голямата роля, която играе геополитическият анализ в изследванията на международните отношения.

То е и отзвук на множеството гласове в професионалната общност, които говорят за „завръщането на геополитиката” (Mead 2014).

Основни хипотези в изследването

Първата основна хипотеза на изследването е свързана с твърденията, че през второто десетилетие на ХХІ век е в ход трансформация на международната система, която би могла да доведе до края на еднополюсния модел и оспорване глобалната хегемония на САЩ. Подобна теза в една или друга степен се застъпва от международни авторитети като Збигнев Бжежински (Бжежински 2007), Майкъл Мандълбаум (Мандълбаум 2011), Хенри Кисинджър (Кисинджър 2012), Ноам Чомски (Чомски 2016), Стивън Уолт (Walt 2011) и др. Подобни твърдения изглеждат все по-вероятни с оглед развитието на международните политически процеси през второто десетилетие на ХХІ век. Тази многоаспектна динамика още повече затруднява анализа и поставя настойчиво на преден план въпроса какво предстои след еднополюсния свят. Разбира се, съществува и обратната гледна точка на автори като Джордж Фридман (Фридман 2011), Джоузеф Най-младши (Най 2013) и др., които по-скоро споделят тезата, че на хоризонта в близко бъдеще няма да се появи субект, който да застраши глобалната хегемония на САЩ.

Втората основна хипотеза подлага на проверка твърдението, че Русия се очертава като водещ фактор в процеса на геополитическото преформатиране на Евразия и трансформирането на системата на международните отношения. Подобно твърдение в една или друга степен е застъпено в значителна част от трудовете на руските неоевразийци, някои от които, като Геннадий Зюганов (Зюганов 1996а) и Владимир Жириновски (Жириновский 2007) са активна част от руския политически процес през последните близо три десетилетия. В крайна степен тази позиция може да бъде открита при Александър Дугин, който твърди, че съдбата на международната система и установяването на многополюсен модел зависи изцяло от Русия (Дугин 2015). Значително по-умерени позиции, но отчитащи значимата роля на Русия, споделят автори като Джефри Манкоф (Mankoff 2009), Роджър Канет (Kanet 2007), Евгений Примаков (Примаков 2009), Вадим Цимбурски (Цимбурский 2007) и др. Обратна позиция споделят автори като Джоузеф Най (Най 2013), Майкъл Мандълбаум (Мандълбаум 2011) и др.

В третата хипотеза на проверка е подложено твърдението, че политическата конструкция Евразия (различна от географското понятие Евразия) би могла да играе

ролята на отделен полюс ¹ в международната система, антипод на САЩ и евроатлантическите структури. В рамките на тази хипотеза следва да се изходи от потенциала на Евразия да се интегрира и консолидира до степен, в която интересите на отделните държави биха останали на втори план. Подобно твърдение може да бъде открито в множество научни и политически трудове, свързани с въпросите на евразийската интеграция. Тази тема е обект на сериозен интерес в постсъветска Русия, продиктуван както от великодържавните стремежи, така и от опитите за запазване на влияние в бившите съветски републики. Политическите идеи за евразийската интеграция, станали основа на проекта Евразийски съюз могат да бъдат проследени в завършена форма в трудовете на Нурсултан Назарбаев (Назарбаев 1997), а в значително по-крайна степен в много от трудовете на съвременните руски неоевразийци, отдадени безкритично на концепцията за геополитическия дуализъм.

Значително по-предпазлив в прогнозите си за консолидацията на Евразия е Збигнев Бжежински, макар да отбелязва изместването на центъра на глобалната сила от Запада към Изтока (Бжежински 2012). Съмнение относно възможностите на една интегрирана Евразия да отправи предизвикателство към САЩ изразяват автори като Януш Бугайски (Bugajski и Assenova 2016), Уолтър Ръсел Мийд (Mead 2014), Джордж Фридман (Фридман 2015) и др.

Цел и задачи на изследването

Целта на настоящото изследване е да анализира процеса на завръщане на Руската федерация на международната сцена като първостепенен актьор от гледна точка на промяната на геополитическите акценти в стратегическите документи в сферата на сигурността, като се търси и влиянието на тези акценти в реалните политически действия на държавата на международната сцена. За постигането на тази цел са поставени следните изследователски задачи:

1. Да се анализират изходните теоретични позиции на руското поведение в международните отношения и гледните точки на руската външна политика.
2. Да се изяснят понятия като политическа география, геополитика и геостратегия и да се операционализират за нуждите на настоящия труд.

¹ Понятието се разглежда в контекста на краткото, но ясно и точно разбиране, че „полносостта е свързана с броя на участниците и разпределението на потенциала между тях и така загатва и за структурата на системата” (Доуърти и Пфалцграф младши 2004, 174)

3. Да се дефинират структурните елементи на геополитическия анализ и основните понятия.
4. Да се задълбочи обхватът на информация за обекта на изследването в неговата динамична връзка с предхождащите и допълващите концептуални документи.
5. Да се анализира процесът на създаване и историческо развитие на Руската федерация и позиционирането ѝ в международната система.
6. Да се изясни геополитическото положение на Руската федерация в началото на XXI век.
7. Да се подложи на критичен анализ обектът на изследване от гледна точка на геополитическия анализ.
8. Да се съпоставят и противопоставят доктриналните измерения на руските геополитически вектори, залегнали в Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. с обективната оценка на политическата действителност.

Настоящият дисертационен труд няма претенции да представи пълно и широкообхватно проблемите, съпътстващи съвременното развитие на международните отношения. Неговата цел е да направи опит за анализ от гледна точка на геополитиката на един динамичен и сложен процес, в чиито рамки активен геостратегически играч преминава от период на държавен, социален и икономически разпад до период на отправяне на предизвикателство към глобалното лидерство. Анализът на обектите и субектите в този процес е съсредоточен до тези, имащи най-непосредствено отношение към ролята и мястото на Русия на международната сцена.

Методи на изследването

В настоящия дисертационен труд е използван интердисциплинарен подход, като най-важно място заемат историческият метод, анализът на съдържанието на стратегически документи в сферата на сигурността, сравнителен анализ, системен анализ, структурно-функционален анализ, геополитически анализ и факторен анализ. В дисертационния труд като основа на изследването са използвани редица концепции, понятия и аналитични структури от теоретичното наследство на доказани международни авторитети като Збигнев Бжежински, Самюъл Хънтингтън, Хенри Кисинджър, Джоузеф Най, Ханс Моргентау, Кенет Уолц и др. Геополитическият анализ се основава на класически геополитически концепции, дело на автори като Фридрих Ратцел, Рудолф

Челен, Халфорд Макиндър, Алфред Маън, Никълъс Спайкмън, Саул Коен, Карл Шмит и др.

2. Структура на дисертационния труд

Основният текст на дисертационния труд е структуриран в три глави. Първата глава започва с актуален преглед на развитието на теорията на международните отношения в Руската федерация като отправна точка за провеждане на изследването. Представен е процесът на възникване и развитие на политическата география, геополитиката и геостратегията в различните школи и научни традиции, като са дефинирани основните понятия, представляващи теоретичната база на геополитическия анализ. В края на главата е обърнато внимание на актуалното положение на Руската федерация и на първите опити за стратегическо планиране на външнополитическата дейност в съпоставка с развитието на проблема до приемането на Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г.

Във втората глава е акцентирано върху анализа на Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г., като е отчетено влиянието на предшестващите я стратегически документи, както и на нейното развитие. На преден план са изведени особеностите на геополитическото положение на Русия, ролята на Стратегията като елемент от стратегическото планиране в системата за национална сигурност и нейното значение от гледна точка на геополитическия анализ. Специално място е отредено на изследване на държавните граници на Руската федерация и тяхното класифициране. Не на последно място, акцентирано е и върху икономическите аспекти на геополитическото положение на Русия, предопределящи в немалка степен цялостното ѝ развитие.

Третата глава е посветена на отношението между, от една страна, концептуалните постановки в Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. и свързаните с нея стратегическите документи и от друга, политическата действителност. В нея място намира анализът на някои нови методи за преформатиране на геополитическото пространство и отражението им в руската външна политика. На задълбочен анализ са подложени големите геополитически възли, попадащи в рамките на така наречения „Голям лимитроф”, обграждащ руската държава: Балкански, Близкоизточен, Кавказки и Централноазиатски. Специално място е отредено на две

държави: Турция и Украйна, които поради своите специфични характеристики, роля и място в системата на международните отношения заслужават особено внимание.

3. Основни резултати от дисертационното изследване

Последното десетилетие на ХХ век прехвърли в новото хилядолетие тежкото наследство на множество нерешени глобални проблеми. Разпадането на СССР, ознаменуващо края на Студената война, даде надежда на много хора по света, че ни очаква период на стабилност, сигурност и просперитет под знамето на либералната демокрация и свободния пазар. Твърде бързо обаче се прояви несъстоятелността на тези очаквания, презентирани успешно от кръвопролитни локани и регионални конфликти, политически сътресения и икономически кризи. Светът влезе в ХХІ век, преживял едно десетилетие на изключителна динамика и политически превратности, белязано от глобалната хегемония на САЩ.

Атентатите на 11 септември 2001 г., конфликтът в Македония, военните авантюри в Афганистан и Ирак, събитията в Грузия и Украйна демонстрираха на света, че американските възможности за намеса във всички точки на земното кълбо са практически неизчерпаеми. В този апогей на силата изборът между глобално господство или глобално лидерство (Бжежински 2004) бе предрешен в полза на имперската традиция на господството. Това накара автора на тази дилема само няколко години по-късно да поиска втори шанс за глобалния хегемон (Бжежински 2007). Светът обаче вече бе много по-различен в сравнение с началото на хилядолетието.

Първото десетилетие на ХХІ век върна на световната политическа сцена две позабравени сили – Русия и Китай, активизира международния тероризъм, разтърси световната икономика и постави под въпрос много от ценностите на либералната демокрация и свободния пазар. Много анализатори вкупом заговориха за края на еднopolюсният свят и глобалната хегемония на САЩ. За да се говори за подобно нещо обаче все още бе твърде рано и всички събития в края на това първо десетилетие предвещаваха, че истинската развръзка на процеса на трансформация на международната система ще започне през следващото.

Както много други промени в международните отношения са били ознаменувани от своя „пролет“, така и Арабската пролет през 2010 г. даде началото на преформатирането на геополитическото пространство, базово условие за промяна

структурата на международната система. Този процес обективно доведе до традиционно задаваните въпроси при такива ситуации: кой ръководи процеса, каква е алтернативата и какво следва? Въпросите възникват в съзнанието именно под този ред, макар доста често да изглежда, че обратният е по-логичен. Вариантите за отговор обикновено са крайно ограничени до редица първостепенни актьори с техните интереси, приоритети и амбиции, но практиката показва, че на въпроса какво следва отговорът може да бъде такъв, че да предизвика събития, извън контрола на глобалните фактори. Така извън контрол е ситуацията в Близкия изток, положението в Африка, случващото се в световната икономика и климатичните проблеми. Извън контрол вече е и глобалната хегемония, като пред нея се очертават два варианта за избор – да сподели своето могъщество с новите претенденти, осъществявайки мирен преход на силата, или да хвърли света в нов глобален конфликт, който да определи победителя в поредната геополитическа надпревара. Трансформацията на международната система е неизбежна, но пътят, който ще изберат САЩ, ще определи цената, която ще бъде заплатена.

В своите стратегически документи Русия категорично заявява, че процесът на трансформация на системата вече е стартирал, а с определени декларации наемква и за неговата необратимост. Първата констатация без съмнение е точна, но втората съдържа в себе си една важна особеност – процесът е необратим от гледна точка на неговата динамика, но не и от гледна точка на резултатите. Официалната руска гледна точка, отразена в разглежданите стратегически документи не придава особено значение на тази особеност, като процесът неизбежно се разглежда едностранчиво, в контекста на засилващата се роля на Русия в международните отношения. Въпреки това, не може да се каже, че Стратегията за национална сигурност до 2020 г. има характера на план за действие, защото редица събития, като Арабската пролет и войната в Украйна, наложиха доста основни положение да бъдат преосмислени и преформулирани в Стратегията за национална сигурност от 2015 г. В този смисъл може да се каже, че руската външна политика изпревари стратегическото планиране, което, макар ясно и категорично да очерта онези червени линии, от които Русия не би отстъпила, не предвиждаше подобно бързо развитие на политическите процеси в световен мащаб.

Не би било пресилено да се каже, че в много отношение руската държава изненада самата себе си, изигравайки непремерен гамбит, криещ множество политически рискове. Макар Русия да спечели редица стратегически предимства, възползвайки се адекватно от изтеглянето на САЩ от цели региони и от икономическия си подем през първото десетилетие на XXI век, не бива да пренебрегваме факта, че този подем има своя

предел, до чиито рамки би отговарял на руските геополитически амбиции. Благоприятната обстановка през първото десетилетие на века не е използвана за постигане на най-важната цел, а именно реформиране на икономиката и модернизация на руската държава, като основни фактори за дългосрочното присъствие на Русия в качеството ѝ на първостепенен актьор в системата на международните отношения.

Отчитайки тези обективни предпоставки, няма как да не отбележим, че трансформационният процес, веднъж стартирал, може да доведе както да утвърждаване на многополюсен модел, така и до затвърждаване на хегемонията или установяване на нов вид хегемония. Преразпределението на силовия потенциал не е достатъчно условие, на основата на което да можем да твърдим, че новата международна система няма да бъде реформирано копие на старата. В този смисъл може да се каже, че трансформация ще има, но съвсем не е задължително тя да е свързана със загуба на водещата роля на САЩ. Промяната в относителното разпределение на силовия потенциал в международната система несъмнено ще доведе и до изменения в нейното функциониране, но това далеч не значи, че в краткосрочна или средносрочна перспектива ще се появи държава, която да е в състояние да оспори глобалната хегемония. Все по-интересен става въпросът за ролята на Русия в този процес. Претенциите за водеща роля в него имат както своите обективни предпоставки, така и обективни ограничения. Русия е естествен интеграционен център на политическите процеси в Европа и Азия и без всякакво съмнение ще продължи да има ключова роля в политическия процес и на двата континента. Ключова роля обаче далеч не значи водеща. Руската икономика все още е достатъчно слаба, за да не може да гарантира желанието от Русия статус. Макар да са налице и някои тенденции в тази посока, по-скоро бихме могли да кажем, че в средносрочна перспектива е малко вероятно Русия да е в състояние да бъде водач на подобен процес. Тя може да бъде интегратор, двигател, но в рамките на равноправни блокови формати.

След като бяха анализирани теоретичните предпоставки на руското външнополитическо поведение, базирани на геополитическото положение на Русия, историческото развитие на държавата и динамиката на съвременните процеси можем да кажем, че Руската федерация несъмнено разглежда себе си като лидер на процеса на установяване на нов международен ред. Тази визия обаче има по-скоро пропаганден характер и засега трудно може да бъде подплатена с политическа достоверност, но, от друга страна, тя безспорно е нужна за целите на „международната харизма“ и „меката сила“ на Русия.

Едно е сигурно – Русия ще бъде в епицентъра на събитията, свързани с трансформационните процеси, но по-вероятно е на този етап да се концентрира върху собственото си геопространство. Ако трябва да обобщим, създаването на нова международна система е невъзможно без участието на Русия, но нейното лидерство в този процес далеч не е гарантирано на базата на някаква историческа предопределеност. Предизвикателствата към възприемането на подобна роля ще дойдат както от лагера на действащия хегемон, така и от други ревизионистки държави, несъгласни с водещото положение на която и да било държава. Подобни противоречия несъмнено са в интерес на САЩ и ще послужат за управление на дезинтеграционните процеси в Евразия в желаната посока.

Тази констатация поражда и другия важен въпрос – в състояние ли е интеграцията на Евразия посредством взаимоотношения в организации като ШОС, ОНД, ОДКС да отправи колективно предизвикателство пред глобалната хегемония. За да се случи това, е необходима съвместна идентификация извън предела на антиамериканизма, която да се основава на стратегически интереси на държавите, а не само на конюнктурни тактически съображения. Липсата на такава настойчиво поставя въпроса как ще се развие интеграционният процес в Евразия след края на еднополюсния модел? Няма ли интеграционната сила, поставена пред изпитанието на сблъсъка на интереси на отделните национални държави, да изчезне след края на глобалната хегемония?

Утвърдително можем да кажем, че Евразия ще постигне консолидация около определени цели, имащи отношение към трансформационния процес, но именно тук достигаме до нов проблем, на който следва да бъде посветено отделно изследване. Какво ще е политическото бъдеще на Евразия в един посттрансформационен период несъмнено е изключително интересен въпрос, от чийто отговор в немалка степен зависи бъдещето на света такъв, какъвто го познаваме. Ограниченията пред настоящия дисертационен труд, базиран на адаптиране на класически концепции към съвременните условия, не позволяват да се даде изчерпателен отговор на подобен въпрос, който попада по-скоро в областта на футурологичните изследвания.

На базата на получената нова аналитична информация може убедително да кажем, че няма основание да твърдим, че Евразия би могла да се превърне в траен, интегриран полюс в рамките на една многополюсна система на международните отношения. Евразия ще катализира процеса на разпад на настоящата система, но е малко вероятно да се превърне в геополитическа алтернатива като единен субект. Настоящият механичен сбор от интересите на отделните държави не очертава кой знае колко добри постеднополюсни

перспективи. Не би било пресилено дори да се каже, че краят на еднополюсния свят ще бъде началото на края на интегритета на Евразия. Сложността на интересите и културният сблъсък са в основата на невъзможността този интеграционен блок да се впише в многополюсната система на един глоболизиращ се свят, където все повече ще се преплитат интереси, цели и приоритети на водещите актьори.

Изводите от настоящото изследване показват възможност за тактически континентален евразийски блок без Европа, като, противно на повечето досегашни изследвания по темата, Турция се разглежда като неразделна част от този евразийски блок, след като бе поставена пред „безалтернативен избор“ от своите стратегически партньори. Анализът в дисертационния труд се фокусира върху онази геополитическа конструкция, наречена през 1997 г. от Бжежински „Евразийски Балкани“, заедно с обкръжаващата ги зона на нестабилност (Бжежински 1997), която почти изцяло се припокрива с „Големия лимитроф“. Само десет години по-късно, през 2007 г., същият автор вече нарича въпросната конструкция „Глобални Балкани“ (Бжежински 2007, 167-170), подчертавайки по този начин нейното значение, а и значението на Евразия, за бъдещото политическо развитие на света.

Значимостта на един регион в никакъв случай не е гаранция за неговата интегрирана субектност в международната система. Стремещът към такава е ясно забележим във всички стратегически документи на Руската федерация, имащи отношение към сигурността и външната политика. Политическата действителност обаче все още не отговаря на тези стремежи, поради което е твърде вероятно тактическата ос на евразийската интеграция да се окаже крехка и нетрайна. Трябва да се отбележи, че анализът на разгледаните стратегически документи ясно очертава „червените линии“ на руската външна политика и политиката за сигурност, от които отстъплението е невъзможно. Този факт значително улеснява прогнозирането на бъдещи действия, а и в голяма степен обяснява руската реакция на преминали събития, която и към съответния момент е била лесно предвидима. Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. внася значителна яснота в няколко основни посоки. Първо, тя е категорична декларация за новия международен статус на Русия. Второ, дава да се разбере, че този нов статус дава правото да бъдат формулирани сфери на интереси, които биват ясно очертани както в териториален, така и в политически план. Трето, търси основата на отговора на реторичния въпрос на Примаков: „Светът без Русия“? (Примаков 2009) Този отговор е силно повлиян от идеята за многополюсен свят, в който Русия заема признато от Запада и САЩ полагащо и се място. След като обаче тя не

получи подобно признание, а САЩ се оттеглиха от много свои позиции Стратегията за национална сигурност до 2020 г. бе призвана да покаже един, макар все още не особено ясен и структуриран план за бъдещето.

Изхождайки от целта на изследването, можем да направим следните изводи по отношение на основните хипотези:

1. Системата на международните отношения се намира в процес на структурна трансформация, която все още има неясни измерения, но не би могло да се твърди, че тази трансформация със сигурност ще доведе до загуба на хегемонната роля на Съединените щати. Бързото развитие на още няколко полюса води до определени заблуди относно тяхната възможност в краткосрочен план да изместят САЩ от водещата им позиция. Всеки един от тези нови световни полюси има все още дълбоки хронични проблеми в политическата, икономическата и/или социалната сфера, които не позволяват на тях да се гледа като глобален фактор в дългосрочна перспектива. По отношение на Русия може да се каже, че тя стриктно следва политика на възвръщане на позиции в постсъветското пространство, като базова предпоставка за утвърждаването ѝ като евразийски център. Именно в този ред на мисли съпоставките между съвременна Русия и СССР, чийто разпад бе определен от Владимир Путин като „най-голямата геополитическа катастрофа на ХХ век” играят ролята на еталон за това, какво днес не е руската държава в международен план. Следването на подобен модел, намерил отражение в Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. крие риск както от повторно допускане на исторически грешки, така и от предприемане на действия, които не отговарят на изискванията на съвременния политически процес.
2. В процеса на трансформация Русия несъмнено играе една от водещите роли, което кореспондира с целите и приоритетите в стратегическите ѝ документи, но на този етап процесът е сложен и многофакторен, включва множество регионални актьори и недържавни структури, поради което не може да се каже, че Русия има водеща роля в него. В ход е нова, сложна „голяма игра”, която, за разлика от историческите паралели, се развива в един значително по-динамичен и глобализиран свят, създаващ множество фактори на неопределеност. Тази нова ситуация е адекватно отбелязана в Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г., като на този фон е ясно деклариран стремежът към „превръщането на Русия в световна сила, чиято дейност е насочена към

поддържане на стратегическа стабилност и взаимноизгодни партньорски отношения в условията на многополюсен свят”. Руската политика през последните години е насочена именно в тази посока, но няма как да не отбележим, че събития като войната в Украйна и международните санкции срещу Русия доведоха до сблъсък между доктрината и реалността. В него за пореден път се прояви един факт, отбелязан още преди няколко години от Карер д’Анкос, а именно, „че Москва няма никъде истински съюзници” (Карер д’Анкос 2012, 102). Това обстоятелство налага в новата Стратегия за национална сигурност от 2015 г. Русия да погледне извън пределите на „близката чужбина”, която вече не е достатъчен фактор за реализиране на руските геополитически амбиции.

3. Малко е вероятно интеграцията на Евразия да доведе до обособяването на интегриран и самостоятелен полюс като елемент от една многополюсна система, който в стратегически план да е в състояние да оспори глобалната хегемония на САЩ. Подобна интеграция би могла да подпомогне значително увеличаването на силата на актьори като Русия и Китай, които в средносрочен план да се самоопределят като геополитическа алтернатива, възстановявайки постепенно баланса в относителното разпределение на силовия потенциал. Подобен вариант обаче почива на предпоставката за дезинтегрирането на Запада, която не е особено устойчива. Напротив, възможно е интеграционните процеси в Евразия в определен момент да консолидират евроатлантическия полюс, като по този начин ще бъдем изправени пред завръщането на класическия геополитически дуализъм. В Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. на евразийската интеграция е отредена ролята на двигател на процеса на трансформация на международната система, но сериозният акцент е върху постсъветското пространство. Фактори като Китай и Индия са слабо застъпени, но това е коригирано през 2015 г. Най-сериозният проблем в отношението между доктриналния характер на евразийската интеграция и политическата реалност е несъобразяването с един фактор в Евразия, на който Примаков многократно обръща внимание, а именно ислямът.

Бъдещето на международната система е достатъчно непредсказуемо, за да можем да го вкараме в ясно обособени рамки. Разпадът на досегашния модел може да доведе до мирна трансформация на силовите потенциали, но предвид факта, че водещите сили връщат външната си политика в рамките на теорията и практиката на политическия

реализъм, е малко вероятно да станем свидетели на подобен мирен преход. Историята показва, че конфликтите са неизменна част от края на дадена международна система, а съвременната ситуация не дава основание да смятаме, че сега ще бъде различно. Надеждата остава в идеята за надделяване на колективния разум в един бързо развиващ се многополюсен свят, в който плурализмът на мнения и визии за бъдещето ще има решаващо значение.

4. Научни приноси в дисертационния труд

- Представя задълбочено обобщаване на материала, свързан със стратегическите документи в сферата на националната сигурност и външната политика на Руската федерация, като е отчетено взаимното въздействие върху тях и реалния политически процес, преди всичко в обкръжаващите Русия региони. Предвид това, дисертационният труд има сериозно информативно значение;
- Разширява обхвата на политологичното знание за геополитиката и нейното значение за външната политика на държавите и в частност на Русия. Преобладаващата част от досегашните изследвания по темата в България изхождат преди всичко от географски и исторически позиции, което ограничава възможностите за разбирането и правилното интерпретиране на множество проблеми;
- Изследването значително разширява обхвата и дълбочината на информацията за границите на руската държава с техните основни параметри и характеристики, като един от най-важните обекти на изследване в политическата география и геополитиката;
- Дисертационният труд за пръв път представя в рамките на едно изследване съпоставка и анализ от гледна точка на геополитическите аспекти на трите стратегически документа в сферата на националната сигурност на Русия: Концепцията за национална сигурност на Руската федерация (1997 г.), Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. (2009 г.) и Стратегията за национална сигурност на Руската федерация (2015 г.);
- В рамките на анализа са представени сравнително непознати у нас автори и геополитически концепции, които имат важно значение за разбирането на външната политика на Руската федерация. Редица класически геополитически

идеи получават съвременна интерпретация, за да бъдат адекватни на реалния политически процес;

- Предвид мястото и ролята на Русия в международната система и нейните отношения с България, дисертационният труд има важно практико-приложно значение. Анализът на Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. дава нова гледна точка върху значителна част от действията на Русия, които до голяма степен имат пряко или косвено отражение и върху България.

5. Научни публикации по темата

- Дурев, Галин. „Конфликтите в Украйна и Южна Осетия – Руският отговор на политиката на управляемия хаос”. В: *VII национална научна конференция за студенти, докторанти и млади учени 2017, Федерация „Наука и висше образование” при пловдивските висши учебни заведения, СНЦ „ТО НА НТС С ДНТ – ПЛОВДИВ, сборник доклади*. Пловдив: Имеон, 2017, стр. 211-218, ISSN:1314-9547;
- Дурев, Галин. „Реформите във въоръжените сили на Руската федерация по пътя към новия геополитически статус на страната”. *Политически хоризонти*, бр.3 (2017), стр.77-92, ISSN:2534-966X;
- Дурев, Галин. „Турция в новия геополитически сблъсък между Русия и САЩ”. *Политика и сигурност*, бр.4 (2017), стр.71-86, ISSN:2535-0358